

Από τη Δανάη Γεωργιάδου

Β.Δ. – Φιλολόγο

Τρεις Ιεράρχες και Ελληνικά Γράμματα – Μνήμη Δημήτριου Λυπουρλή και Μανόλη Ανδρόνικου

Ο ήρωας Ηρακλής αντιμετώπισε από πολύ νέος το δίλημμα της επιλογής του δρόμου που θα ακολουθούσε στη ζωή: τον δύσκολο της Αρετής ή τον εύκολο της Κακίας. Οι δύο δυνατότητες προσωποποιήθηκαν με τη μορφή δύο γυναικών, της μιας που προσπαθούσε να τον κερδίσει με εξωτερικά θέλητρα και υποσχέσεις, και της άλλης που – ισχνή και ατημέλητη – προοιωνίζε μια ζωή με ιδρώτα και κινδύνους. Ο Μέγας Βασίλειος επαινεί τον Ηρακλή που επέλεξε την οδό της Αρετής... Μια μέρα κάποιος έβριζε τον Περικλή στην αγορά. Ο μεγάλος πολιτικός όχι μόνο δεν του έδωσε σημασία, αλλά και, όταν σκοτείνιασε, πρόσταξε να του φωτίσουν τον δρόμο για να μπορέσει να γυρίσει σπίτι του. Τι άλλο θυμίζει η στάση του Περικλή, σχολιάζει επίσης ο Άγιος Βασίλειος, από την εντολή του Κυρίου «αν σε χτυπήσει κανείς στο ένα μάγουλο, να του στρέψεις και το άλλο»;

Τα παραδείγματα αυτά δεν αποτελούν παρά απτές μαρτυρίες του τρόπου με τον οποίο η διδασκαλία του Μεγάλου Βασιλείου, του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Ιωάννου του Χρυσοστόμου συγκεκριάστηκε με τους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς και τον ελληνικό πολιτισμό, και οδήγησε στη διαμόρφωση του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού και στην ιδιοπροσωπία της ελληνικής και ορθόδοξης μας υπόστασης.

Οι Τρεις Ιεράρχες ήταν Έλληνες, μορφώθηκαν στα νάματα της ελληνικής παιδείας, η συνάντηση όμως με τον Χριστό τούς άλλαξε τη ζωή, και η ελληνική τους ταυτότητα, μέσα από το φως της χριστιανικής αλήθειας, μεταμορφώθηκε σε ελληνοχριστιανική. Η αντίληψη περί Θεού του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη υπερέβη, με τη διδασκαλία των Τριών Ιεραρχών, την *του αγαθού ιδέαν και την έννοια του κινουντος ακινήτου*, και αποκαλύφθηκε η αλήθεια των τριών προσώπων του χριστιανικού Θεού, που βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέσεις κοινωνίας, ελευθερίας και αγάπης. Ο Θεός έπαψε να είναι μέρος του σύμπαντος, κι έγινε ο κύριος και δημιουργός του, και αυτός τον οποίο ο άνθρωπος ευχαριστεί για την ύπαρξή του. Ο άνθρωπος έπαψε να είναι μόνο σημαντικός. Έγινε εικόνα του Θεού και ζητεί τη σωτηρία του μέσα από την ένωση με τον Θεό, ενώ το πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος έγινε πάντων χρημάτων μέτρον ο θεάνθρωπος. Το σώμα, τέλος, δεν είναι πλέον *σημα ψυχής*. Αντίθετα, μέσω της αθανασίας που χάρισε ο Χριστός στον άνθρωπο με τη σταύρωση και την ανάστασή Του, η αξία της ανθρώπινης ζωής παύει να είναι πεπερασμένη κι εκτείνεται στην αιωνιότητα.

Αντίστοιχα, η ελληνορθόδοξη παιδεία ποιεί ήθος, καλλιεργεί δηλαδή ηθικές και πνευματικές αξίες. Διδάσκουμε ανθρωπιά, δικαιοσύνη και αγάπη στα παιδιά μας, είτε τους μαθαίνουμε *το οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν* της Αντιγόνης είτε *το ἀγαπάτε τούς ἐχθρούς ἡμῶν* και το παράδειγμα του καλού Σαμαρείτη. Η ελληνορθόδοξη παιδεία, ακόμη,

με τη σπαρτιατική λιτότητα, το αθηναϊκό μέτρο και την ασκητική εγκράτεια διδάσκει την αποστροφή στον υλισμό και τον κενόδοξο ευδαιμονισμό, εφόδιο το οποίο, αν κοσμούσε όλους, ο σημερινός κόσμος δεν θα παρέπαιε στη δίνη της οικονομικής κρίσης και του ανταγωνισμού. Η ελληνορθόδοξη παιδεία φέρνει τις θετικές επιστήμες κοντά στις ανθρωπιστικές, προσφέροντας πρότυπα, όπως του μαθηματικού, μουσικού και φιλοσόφου Πυθαγόρα, ή του μεγάλου Αριστοτέλη, που δίδασκε στην Ακαδημία του Φιλοσοφία, Ηθική και Πολιτική, δίπλα σε Φυσική, Μαθηματικά και Βιολογία. Δίνει ακόμα η ελληνορθόδοξη παιδεία πνευματικό νόημα στην τεχνολογία και αποτρέπει την εγκληματική της χρήση. Αν ήταν ουσιαστικοί μέτοχοι σε αυτήν, δεν θα έφτιαχναν όπλα μαζικής καταστροφής κάποιοι μηχανικοί ούτε θα εμπορεύονταν μέλη ανθρωπίνου σώματος κάποιοι γιατροί. Τέλος, η ελληνορθόδοξη παιδεία καλλιεργεί την προσήλωση στα θεμέλια της ύπαρξής μας, την αγάπη για την πατρίδα, την ιστορία και κυρίως τη γλώσσα. Έτσι, τα ηρωικά πρότυπα ανά τους αιώνες γίνονται μάθημα αυτοθυσίας στον βωμό της ελευθερίας και της δημοκρατίας, και διαμορφώνουν συνειδήσεις που καθορίζουν το μέλλον, ενώ η ελληνική μας γλώσσα αποτελεί αδιάψευστο μάρτυρα της ιστορικής μας συνέχειας και ύψιστο πολιτισμικό αγαθό.

Με την ευκαιρία της Γιορτής των Γραμμάτων μνημονεύουμε δύο σύγχρονους Δασκάλους των ελληνικών γραμμάτων και της ελληνικής παιδείας, που δεν είναι πια ανάμεσά μας: τον Δημήτριο Λυπουρλή, που έφυγε πριν δύο μήνες, και τον Μανόλη Ανδρόνικο, που φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη γέννησή του.

Όταν το 1977 ο αρχαιολόγος Ανδρόνικος ανέσκαψε στη Βεργίνα της Βέροιας έναν ασύλητο τάφο και μια χρυσή λάρνακα με ανθρώπινα οστά, και ισχυρίστηκε πως ανήκαν στον βασιλιά Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας, ίσως να μην μπορούσε να φανταστεί πως η ανακάλυψή του θα θεωρείτο η σημαντικότερη της ελληνικής αρχαιολογίας τον 20^ο αιώνα. Πολύ σύντομα αποδείχτηκε πως τα ευρήματα ήρθαν στο φως την κατάλληλη στιγμή, για να δώσουν άλλη μια αποστομωτική απάντηση στους Σκοπιανούς παραχαράκτες της ιστορίας, οι οποίοι ήδη προέβαλλαν ρητές διεκδικήσεις στη γη και στο ιερό όνομα της Μακεδονίας. Το θράσος των βορείων γειτόνων και η φαιδρότητα των αξιώσεών τους γίνονται περισσότερο αντιληπτά, όταν αναλογιστούμε ότι είναι την πατρίδα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που αμφισβητούν, και του Αριστοτέλη! Ποιον πολιτισμό, αν όχι τον Ελληνικό, διέδωσε ο Μακεδόνας βασιλιάς στα πέρατα της οικουμένης; Και ποια γλώσσα, αν όχι την Ελληνική, μιλούσε κι έγραφε ο δάσκαλός του, όταν έδινε στα έργα του τα ονόματα «Φυσικά», «Όργανον» και «Ρητορική»; Ανεκτίμητη, λοιπόν, η προσφορά του Ανδρόνικου στην ιστορία της πατρίδας, έστω κι αν η πολιτική δεν την αξιοποίησε όσο έπρεπε.

Λαμπρή όμως είναι και η μορφή του ως στοχαστή. Τα κείμενά του διασώζουν τις ευαισθησίες και τους καιρίους προβληματισμούς του για όλα τα μεγάλα ζητήματα της νεοελληνικής ζωής. Διαβάζουμε ανάμεσα στα άλλα:

«Το κρισιμότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε σήμερα είναι αυτό της παιδείας, από το οποίο εξαρτώνται όλα τα υπόλοιπα... Οι στόχοι της αληθινής παιδείας είναι ουσιαστικότεροι από την εξασφάλιση βιοτικής ευημερίας, απλώς δηλαδή του ζην. Η

παιδεία πρέπει να αποβλέπει στο ευ ζην... Η γνώση του παρελθόντος αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο εθνικής αυτογνωσίας, τον κύριο και καίριο παράγοντα για την επιβίωση ενός λαού... Με τη βράβειυσή τους με το Νόμπελ ο Σεφέρης κι ο Ελύτης, και με το Λένιν ο Βάρναλης κι ο Ρίτσος, μπορούν να αντισταθμίσουν πολλές ...οικονομικές κατακτήσεις των ημερών τους. Έστω κι αν η Ελλάδα διπλασίαζε το εθνικό εισόδημά της, χωρίς όλους τους τεχνίτες του λόγου, του ήχου και του χρώματος, και χωρίς τους επιστήμονες, που της επιτρέπουν να συμπορεύεται ομότιμα με τα καλλιεργημένα έθνη, θα ήταν τρομακτικά φτωχή και ασήμαντη...»

Διαχρονικές οι σκέψεις του Ανδρόνικου, φωτεινή όμως ήταν και η εικόνα του ως πανεπιστημιακού. Ο εκλαϊκευμένος επιστημονικός του λόγος συνδύαζε την αμεσότητα του δασκάλου με την ακρίβεια του ειδικού. Τα κατάμεστα από φοιτητές όχι μόνο της Φιλοσοφικής αλλά και άλλων σχολών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης αμφιθέατρα την ώρα των παραδόσεών του, μαρτυρούσαν την απήχηση που είχε ο λόγος του: αφενός εξαιτίας της πλούσιας εμπειρίας και ζωντανίας του, αφετέρου όμως εξαιτίας της αληθινής του αγάπης για τη νεολαία, για τα ενδιαφέροντα και τους καημούς της, που ήταν διάχυτη σε κάθε του κουβέντα.

Σπουδαίος σαγηνευτής με τον λόγο του ήταν κι ο δεύτερος Δάσκαλος που μνημονεύουμε, καθηγητής κι αυτός στη Φιλοσοφική Σχολή της Θεσσαλονίκης, ο Δημήτριος Λυπουρλής, ο θάνατος του οποίου έκανε φτωχότερη την Ελλάδα. Παραμυθάς, με τη γοητεία του λόγου του, αλλά και επιστήμονας, με την εγκυρότητα της έρευνάς του, ο Λυπουρλής ανέλωσε τη ζωή του στη μελέτη του έργου δύο μεγάλων: του Κώου γιατρού Ιπποκράτη και του Μακεδόνα φιλοσόφου Αριστοτέλη.

Τιμώντας τη μνήμη του Λυπουρλή παραθέτουμε ένα απόσπασμα από την εισαγωγή του στα Ηθικά Νικομάχεια – ένα από τα ηθικά έργα του Αριστοτέλη, παντοτινά επίκαιρο, για την έννοια του αγαθού:

«*Ηθικά Νικομάχεια και Πολιτικά* πραγματεύονται ενιαίο θέμα: αυτό της συμπεριφοράς του ανθρώπου... Η λεγόμενη *ηθική αρετή* είναι στην πραγματικότητα... *πολιτική αρετή*... Για τον Αριστοτέλη – γενικότερα: για τον αρχαίο Έλληνα – δεν ίσχυε η διάκριση μεταξύ ηθικής και πολιτικής αρετής. Με τα ίδια μέσα και για τον ίδιο σκοπό ήταν κανείς *ἀγαθός ἀνὴρ* και *ἀγαθός πολίτης* ή τα αντίθετα. Με άλλα λόγια: το κάθε άτομο φρόντιζε να κάνει δικές του τις επιμέρους αρετές, για να μπορέσει να λειτουργήσει σωστά ως *πολίτης*. Δεν την ήθελε για άλλον λόγο ο αρχαίος Έλληνας τη *σωφροσύνη*, την *ανδρεία*, την ...*αλήθεια*, την *ευτραπελία*, τη *φιλία*, τη *δικαιοσύνη*, παρά μόνο για να μπορεί να λειτουργεί σωστά μέσα στην πόλη του. *Άξιος της πόλεως*, ιδού ο στόχος του Έλληνα πολίτη – και, φυσικά, πολύ βαριά η ιδιότητα του *ἀνάξιου πολίτη*...»

Προφητικώ τω τρόπω για το σήμερα, ο Αριστοτέλης διασυνδέει άμεσα τις έννοιες *ἀγαθός ἀνὴρ* και *ἀγαθός πολίτης*, τονίζοντας πως δεν νοείται άνθρωπος σάφρων, δίκαιος και ανδρείος, που να μην λειτουργεί έτσι προς όφελος της πόλης, της πατρίδας του. Δυστυχώς

σήμερα κάθε άλλο παρά βρίσκει εφαρμογή το ηθικό πρότυπο του σταγειρίτη. Ο Ελληνισμός μαστίζεται από οικονομική, πολιτική και ηθική κρίση, και υποσκάπτεται από δελεαστικές αλλά διαβρωτικές ιδεολογίες, που μεθοδεύουν την εθνική, γλωσσική και θρησκευτική του αποδόμηση, και από πολιτικούς που ξεπουλούν τα πάντα στα παζάρια του κόσμου, στο όνομα σκοπιμοτήτων και συναλλαγών.

Η μόνη απάντηση στην παρακμή και στη φθορά είναι ό,τι αποτελεί την πεμπουσία του αξιακού συστήματος των αρχαίων Ελλήνων: η πολιτική αρετή του Αριστοτέλη. Αν σε αυτά προστεθεί η αγάπη προς τον πλησίον και η πίστη στον ενανθρωπήσαντα Χριστό και στο Ευαγγέλιο, ολοκληρώνονται οι αρχές που εδώ και χιλιετίες στηρίζουν τη φυλή μας.

Τη δύναμη, συνεπώς, για να υπερβούμε και τον σημερινό σκόπελο, θα την αντλήσουμε πάνω απ' όλα από την παράδοσή μας. Αντί να αδρανούμε στο έλεος δημαγωγών κι επιτηδίων και να περιμένουμε από μηχανής Θεός, ας στρέψουμε το βλέμμα στις ζωογόνες δυνάμεις που ανέκαθεν τροφοδοτούσαν τον Ελληνισμό. Με αυτές ως βάση, και σε συνδυασμό με τη σύγχρονη επιστημονική γνώση και την απαραίτητη προσαρμογή στις τωρινές συνθήκες ζωής, θα επιτύχουμε την ανάκτηση του χαμένου εδάφους και τη στόχευση πιο ευοίωνου μέλλοντος.

Ολοκληρώνουμε τις σκέψεις αυτές περί γραμμάτων και παιδείας με ένα μικρό ακόμα, αλλά εύστοχο, απόσπασμα από τον Λυπουρλή:

«Να γιατί θεωρώ», καταλήγει ο Αριστοτέλης, «ότι σωστότερη παιδεία και αγωγή είναι αυτή που μας μαθαίνει *χαίρειν τε καί λυπεῖσθε οἷς δεῖ, να χαιρόμαστε, δηλαδή, και να λυπούμαστε με αυτά που πρέπει.* Το μόνο δικό μου σχόλιο ας είναι: Δεν ξέρω, στ' αλήθεια, καλύτερο ορισμό της παιδείας. Δεν είναι κρίμα, τόσο υψηλές συλλήψεις να μένουν στη ζωή μας απλά όνειρα; Και ίσως –στο τέλος τέλος– να μην είναι και τόσο δύσκολη η πραγματοποίησή τους.»

http://www.paideia-
news.com/index.php?id=109&hid=34011&url=%CE%A4%CF%81%CE%B5%CE%B9%CF%82-
%CE%99%CE%B5%CF%81%CE%AC%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82-
%CE%BA%CE%B1%CE%B9-
%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC-
%CE%93%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%E2%80%93-
%CE%9C%CE%BD%CE%AE%CE%BC%CE%B7-
%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%AE%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85-
%CE%9B%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BB%CE%AE-
%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%9C%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CE%BB%CE%B7-
%CE%91%CE%BD%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85